

A TUDÁSORIENTÁCIÓ ÉS A SZOCIOKULTURÁLIS ORIENTÁCIÓ MOTIVÁLÓ HATÁSAI KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN MEGYÉBEN*

BAJZÁT TÜNDE

1. Bevezetés

Napjainkban az élet minden területén kulcsfontosságú szerepet játszik az idegen nyelvek ismerete. A sikeres nyelvtanuláshoz és tanításhoz a nyelv ismeretén kívül a célnyelvi kultúra ismerete is hozzátartozik, mivel a kultúra átszővi mindennapjainkat, és jelen van minden cselekedetünkben. „A nyelv és a kultúra megfejthetetlenül összefonódik.”¹ A nyelvtanulás folyamatában elengedhetetlen a motiváció. A „[...] motiváció több nyelvtanulási stratégia használatához vezet, amely az eredményesség révén növeli az önbizalmat, az önbizalom pedig tovább erősíti a motivációt”.² Ennek a két gondolatnak a jegyében született a tanulmányom, melynek célja, hogy megvizsgálja az angol és német nyelvet tanuló középiskolai diákok tudás és szociokulturális orientációit az angol és a német nyelv tanulása során 16 középiskolában, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A tanulmány első része a kutatás elméleti háttérét mutatja be. A második rész a 2018 őszén készült empirikus kutatás részeredményeit ismerteti.

2. A kutatás elméleti háttere

A nyelvtanulás folyamatában a tanuló lelkesedése, elkötelezettsége és kitartása kulcsfontosságú szerepet tölt be a nyelvtanulás sikerében vagy annak kudarcában. Az esetek többségében a motivált diák használható idegennyelvtudásra tehet szert tekintet nélkül nyelvérzékére és kognitív képességére. Azonban motiváció hiányában a letehetségesebb tanuló sem valószínű, hogy elegendő ideig kitart majd, hogy használható nyelvtudást sajátítson el.³

Az osztálytermi idegennyelv-tanulási környezet egy háromkomponensű motivációs modell alapján jellemezhető. Az első összetevője az integratív motiváció, amely számos orientációból áll (instrumentális orientáció, tudásorientáció, szociokulturális orientáció, utazásorientáció, barátságorientáció). Vizsgálatok bizonyították, hogy az instrumentális orientáció jelentős szerepet játszik a nyelvtanulásban a középfokú szint eléréséig, azonban azok a nyelvtanulók, akik szociokulturális orientációval is rendelkeznek magasabb szintű nyelvtudás elérésére vágytak, nem csupán használható nyelvtudásra, hanem anyanyelvi szintű tudást szerettek volna elérni. A nyelvtanulási motiváció kutatásában az orientációk a nyelvtanulás céljának felderítését szolgálják. A modell második komponense az önbizalom, amely a nyelvelsajátítást közvetett és közvetlen módon is befolyásolja. Közvetett befolyá-

* A bemutatott kutatómunka a *Nyelvkaland ME* EFOP-3.2.14-17-2017-00005 jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ BROWN 1994, 201.

² BÁRDOS 2000, 240.

³ DÖRNYEI 2001.

soló tényező a nyelvtanulás iránti attitűd (angoltanulás iránti attitűd, az angolok iránti attitűd, motivációs intenció), azaz a nyelvtanulók affektív reakciója az idegennyelv-tanulással kapcsolatban. A modell harmadik eleme az osztálytermi légkörhöz kapcsolódik. A csoportkohézió pozitív nyelvtanulási környezetet teremt, ezáltal csökken az idegennyelvórai szorongás. Kutatások bizonyították, hogy a nyelvórai szorongás jelentős mértékben befolyásolja az idegennyelv-tanulást osztálytermi környezetben. Az osztálytermi nyelvtanulás és az órán kívüli nyelvtanulás együttesen hat a tanuló önbizalmára a nyelvelsajátításban. Egyrésztől a jó osztálytermi légkör segíti a hallgatót abban, hogy részt vegyen az órai munkában, eközben csökken a szorongása és nő a magabiztossága. Másrésztől a diák órán tanúsított önbizalma és szorongása függ az osztálytermen kívüli minőségi és mennyiségi nyelvhasználati tapasztalataitól, ami befolyásolja az osztálytermi viselkedését, elért eredményeit és szorongását.⁴

Richard Clément, Dörnyei Zoltán és Kimberly Noels Magyarországon, budapesti 11. osztályos középiskolások körében végzett kutatást angol nyelvtanulási attitűdjük, angolórai szorongásuk, nyelvtanulási motivációjuk, osztálytermi légkör és csoportkohézió témakörében. A vizsgálat kimutatta, hogy a résztvevők barátságorientációja a legerősebb motiváló hatású, a válaszadók szociokulturális orientációja jelentős, és leginkább más kultúrákat és népeket, valamint az angolszász kultúrát szeretnék megismerni, ez motiválja elsősorban nyelvtanulásukat. A kutatás eredményeiből az is kiderült, hogy a megkérdezettek tudásorientációja kevésbé jelentős, mint szociokulturális orientációjuk, a legmotiválóbb tényező az volt, hogy műveltebb emberekké váljanak.⁵

3. A kutatás célja és módszere

A tanulmány következtetései egy empirikus felmérés eredményei alapján fogalmazhatók meg. A 2018 őszi elvégzett vizsgálat célja az volt, hogy megismerje az angol és német nyelvet tanuló középiskolás diákok nyelvtanulási motivációit és tanulási preferenciáit.

Az adatgyűjtés módszerei közül a kérdőíves adatfelvételt választottam. A kérdőíves adatfelvételt az egységesség, a könnyebb feldolgozhatóság indokolta. A választás másik oka az volt, hogy jelen kutatás felderítő kutatás, és leginkább a kérdőíves adatfelvétel alkalmas ilyen célra. Főként olyan kutatásokban használják, amelyekben az elemzési egység az egyes ember, illetve az adatközlők egyes emberek. A standardizált kérdőívek továbbá minden válaszadóról ugyanolyan formában nyújtanak adatokat.⁶

A magyar nyelvű kérdőív zárt és nyitott kérdéseket, valamint Likert-skálákat tartalmazott. A zárt kérdések esetén a lehetséges válaszokat a kutató határozza meg. A zárt kérdések egységesebb mérést követelnek meg, ezért megbízhatóságuk is nagyobb, és a válaszok is könnyen összegezhethetők és elemezhetők. Ezzel szemben a nyitott kérdésekre a válaszadók tetszés szerint válaszolhatnak, leírhatják gondolataikat és véleményüket, ezért a kapott adatok nem kiszámíthatóak, ugyanakkor mélyrehatóak.⁷

A magyar nyelvű kérdőív zárt és nyitott kérdései rákérdeztek a nyelvtanulók általános adataira és nyelvtanulási tapasztalataikra, véleményeikre és érzéseikre. A négyfokú Likert-skála (teljesen egyetértek, részben egyetértek, részben nem értek egyet, egyáltalán nem értek egyet) 24 állítást tartalmazott a Richard Clément, Dörnyei Zoltán és Kimberly Noels

⁴ CLÉMENT–DÖRNYEI–NOELS 1994.

⁵ CLÉMENT–DÖRNYEI–NOELS 1994.

⁶ BABBIE 2001.

⁷ MACKEY–GASS 2005.

által elvégzett kutatások alapján. A hat kérdéskör a következő volt: instrumentális orientáció, tudásorientáció, szociokulturális orientáció, idegennyelv-tanulás iránti attitűd, motivációs intenció és idegennyelv-órai szorongás. Ezek közül jelen tanulmány két kérdéskör (tudásorientáció és szociokulturális orientáció) eredményeit mutatja be.

A kérdőíves adatgyűjtés során az önkitöltős módszert alkalmaztam, a kérdőíveket a válaszadók papíralapon kapták meg és töltötték ki. A kérdőív kitöltése önkéntes volt, és a megkérdezettek megőrizték anonimitásukat.

4. A kutatási minta

A kutatásban 453 középiskolai diák vett részt, akik 16 Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található középiskolában tanulnak angol vagy német nyelvet. A 16 iskola közel fele (7 iskola, 44 százalék) Miskolcon található, a többi oktatási intézmény (9 iskola, 56 százalék) pedig a megye nagyvárosaiban: Edelényben, Kazincbarcikán, Putnokon, Szerencsen, Szikszón, Tiszaújvárosban, és Ózdon. Az intézmények egy része (6 iskola, 37,5 százalék) szakközépiskola (egészségügyi, informatikai, művészeti, kereskedelmi és idegenforgalmi, mezőgazdasági, villamosipari), 5 iskola (31 százalék) általános és középiskola is egyben, 3 iskola (19 százalék) gimnázium, 2 iskola (12,5 százalék) gimnázium és szakközépiskola, 6 iskola (37,5 százalék) pedig kollégiummal is rendelkezik. Az intézmények nagy része (12 iskola, 75 százalék) állami fenntartású, 3 iskolát (19 százalék) a Katolikus Egyház működtet, egy iskolát (6 százalék) pedig a Református Egyház.

Az 1. táblázat a vizsgálatban részt vett 453 tanuló általános adatait tartalmazza. A táblázatban látható, hogy a kutatásban hasonló mértékben vettek részt lányok (213 fő, 47 százalék) és fiúk (240 fő, 53 százalék). A megkérdezettek átlagéletkora 16,16 év, akik közül néhányan (35 fő, 8 százalék) tartoznak a legfiatalabbak közé. A válaszadók egy negyede (117 fő, 26 százalék) 15 éves, közel egy harmada (135 fő, 30 százalék) 16 éves, a megkérdezettek ötöde (89 fő, 20 százalék) 17 éves, néhányan (61 fő, 13 százalék) 18 évesek, és csupán 16 fő (3 százalék) képviselte a 19 éves korosztályt. Az életkor szórás értéke alacsony (1,78), mert kicsi a korkülönbség a legfiatalabb (14 év) és a legidősebb (19 év) nyelvtanuló között. A táblázatban az is megfigyelhető, hogy a válaszadók közel egy harmada (141 fő, 31 százalék) 9. osztályba jár, másik harmada (157 fő, 35 százalék) 10. osztályos, néhányan (72 fő, 16 százalék) a 11. osztályban tanulnak, a végzős évfolyamot pedig az adatközlők közel ötöde (83 fő, 18 százalék) képviselte. A válaszadók több mint fele (57 százalék) az angol nyelvet tanulja első idegen nyelvként, míg a megkérdezettek közel fele (43 százalék) a német nyelvet. A táblázatban látható, hogy a nyelvtanulók átlagban 7,58 éve tanulják az angol nyelvet első nyelvként, rövid ideje (1–3 év között) néhányan (20 fő, 8 százalék), 4–6 év között a válaszadók közel harmada (74 fő, 29 százalék) tanulja. Ennél hosszabb ideje, 7–9 év között a megkérdezettek több mint harmada (95 fő, 37 százalék), 10–12 év között a diákok negyede (64 fő, 25 százalék), hosszabb ideje (12 év fölött) csupán néhány középiskolás (4 fő, 1 százalék) tanulja az angol nyelvet első idegen nyelvként. A vizsgálatban résztvevők a német nyelvet átlagban 4,51 éve tanulják, a megkérdezettek közel fele (94 fő, 48 százalék) rövid ideje (1–3 év között), a válaszadók ötöde (41 fő, 21 százalék) 4–6 év közötti időtartamban. A középiskolások ötöde (43 fő, 22 százalék) hosszabb ideje (7–9 év között) foglalkozik a német nyelv elsajátításával, néhányan (18 fő, 9 százalék) pedig már több mint egy évtizede (10–12 év között). Az első idegen nyelv tanulásán kívül a válaszadók közel fele (185 fő, 41 százalék) tanul második idegen nyelvet, a megkérdezettek több mint fele (268 fő, 59 százalék) nem. A második idegen nyelvet tanulók legtöbbször az angol nyelvet választották (100 fő), amelyet csökkenő sorrendben a német (61 fő), az orosz (10 fő), a francia (5 fő) nyelvet tanulók követnek. Néhányan

választották az olasz (4 fő) és a latin (3 fő) nyelvet második idegen nyelvként, egy-egy fő pedig a japán és a spanyol nyelvet tanulja.

1. táblázat
A nyelvtanulók általános adatai (n = 453)

	Fő	Százalékos érték	
Nem	lány: 213 fő	47%	
	fiú: 240 fő	53%	
Életkor	átlagéletkor: 16,16 év	–	
	14 éves: 35 fő	8%	
	15 éves: 117 fő	26%	
	16 éves: 135 fő	30%	
	17 éves: 89 fő	20%	
	18 éves: 61 fő	13%	
Évfolyam	19 éves: 16 fő	3%	
	9. osztály: 141 fő	31%	
	10. osztály: 157 fő	35%	
	11. osztály: 72 fő	16%	
Első idegen nyelv	12. osztály: 83 fő	18%	
	angol: 257 fő	57%	
Első idegen nyelv tanulása hány éve folyik	német: 196 fő	43%	
	angol: átlag: 7,58 év	–	
	1–3 év között: 20 fő	8%	
	4–6 év között: 74 fő	29%	
	7–9 év között: 95 fő	37%	
	10–12 év között: 64 fő	25%	
	12 év fölött: 4 fő	1%	
	német: átlag: 4,51 év	–	
	1–3 év között: 94 fő	48%	
	4–6 év között: 41 fő	21%	
	7–9 év között: 43 fő	22%	
	10–12 év között: 18 fő	9%	
	Második idegen nyelv	angol: 100 fő	22%
		német: 61 fő	13%
orosz: 10 fő		2%	
francia: 5 fő		1%	
olasz: 4 fő		0,9%	
latin: 3 fő		0,7%	
japán: 1 fő		0,2%	
spanyol: 1 fő		0,2%	

5. A kutatás eredményei

A következőkben a vizsgálat eredményeit írom le. Elsőként a tudásorientáció témaköréhez kapcsolódó nyelvtanulói véleményeket mutatom be. Ezt követően a szociokulturális orientáció kérdéskörére vonatkozó álláspontokat ismertetem.

5.1. Tudásorientáció

A 2. táblázat a nyelvtanulók véleményét szemlélteti a tudásorientáció fontosságáról. A táblázatban látható, hogy a három állítás közül a válaszadók leginkább azért tartják fontosnak az

idegennyelv-tanulást, hogy műveltebb emberek legyenek, a megkérdezettek több mint harmada (35 százalék) teljesen egyetért ezzel az állítással, a vizsgálatban részt vettek fele (51 százalék) részben egyért, és csupán néhányan (9 százalék) voltak, akik részben nem értettek egyet, és kevesen (5 százalék), akik egyáltalán nem. A középiskolások kevésbé tartják fontosnak azt, hogy minél több idegen nyelvet elsajátítsanak, a megkérdezettek közel ötöde (18 százalék) értett csak egyet ezzel az állítással, harmaduk (33 százalék) részben egyetértett, másik harmaduk (29 százalék) részben nem értett egyet, a válaszadók ötöde (20 százalék) pedig egyáltalán nem értett egyet. A táblázat adatai arra is rávilágítanak, hogy az adatközlők véleménye szerint a három állítás közül legkevésbé fontos az, hogy angol/német nyelvű könyveket, magazinokat és újságokat tudjanak olvasni. Csupán néhány nyelvtanuló (12 százalék) értett egyet ezzel az állítással, a válaszadók közel harmada (31 százalék) részben egyetértett, negyedük (25 százalék) részben nem értett egyet, és harmaduk (32 százalék) egyáltalán nem értett egyet.

2. táblázat

A tudásorientáció fontossága a nyelvtanulók véleménye szerint (n = 453)

Állítás	Egyáltalán nem értek egyet	Részben nem értek egyet	Részben egyetértek	Teljesen egyetértek	Átlagérték
Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy műveltebb legyek.	5%	9%	51%	35%	3,2
Azért fontos angolul/németül tanulnom, mert minél több idegen nyelvet szeretnék megtanulni.	20%	29%	33%	18%	2,5
Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy tudjak angol/német nyelvű könyveket, magazinokat és újságokat olvasni.	32%	25%	31%	12%	2,2

Ha összehasonlítjuk az angol és a német nyelvet tanulók véleményét, akkor megállapítható, hogy a német nyelvet első idegen nyelvként tanulók kevésbé értenek egyet az „Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy műveltebb legyek” és az „Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy tudjak angol/német nyelvű könyveket, magazinokat és újságokat olvasni” állításokkal, mint az angol nyelvet tanulók. Az első állítás esetében az angol nyelvet elsajátítók több mint harmada (38 százalék), a német nyelvet tanulók kevesebb, mint harmada (30 százalék) ért teljesen egyet az állítással, és a vélemények átlagértéke 3,2 az angol és 3 a német nyelvet tanulók esetében. A második állításnál is az angol nyelvet tanulók értettek nagyobb mértékben (14 százalék) egyet az állítással, mint a német nyelvtanulók (7 százalék), és a vélemények átlagértéke is tükrözte ezt a véleménykülönbséget, amely az angolt tanulók esetében: 2,5, a németet tanulók esetében: 1,9 volt. Azonban a több idegen nyelv elsajátításához kapcsolódó állításra vonatkozó vélemények nagyon hasonlóak a két nyelvtanulói csoport esetében.

5.2. Szociokulturális orientáció

A 3. táblázatban a nyelvtanulók véleményét figyelhetjük meg a szociokulturális orientáció fontosságáról. A táblázatban látható, hogy a négy állítás közül a középiskolások a legfontosabbnak azt tartják, hogy idegennyelv-tanulásuk segítségével megismerjenek más kultúrákat és népeket. A megkérdezettek ötöde (20 százalék) teljesen egyetértett, közel fele (48 százalék) pedig részben értett egyet az állítással, a válaszadók ötöde (20 százalék) részben nem értett egyet, és csupán néhányan (12 százalék) voltak azok, akik egyáltalán nem osztoztak ezen a véleményen másokkal. A kutatásban résztvevőket kevésbé motiválja a nyelvtanulásban az, hogy megérthessenek angol/német nyelvű filmeket, videókat, tv- és rádióműsorokat, csupán néhányan (14 százalék) értettek teljesen egyet ezzel az állítással, a nyelvtanulók kevesebb, mint fele (41 százalék) részben egyetért, negyedük (24 százalék) részben nem ért egyet, és ötödük (21 százalék) egyáltalán nem ért egyet. A középiskolások még kevésbé tekintik lényegesnek, hogy a nyelvtanulás segítségével jobban megismerjék az angolszász/német kultúrát, csupán néhány válaszadó (12 százalék) értett teljesen egyet az állítással, harmaduk (30 százalék) részben egyetértett, harmaduk (30 százalék) részben nem értett egyet, és több mint negyedük (28 százalék) egyáltalán nem értett egyet. A megkérdezettek legkevésbé fontosnak az angol/német nyelvű dalszövegek megértést tartották. A kutatásban résztvevők közül csak kevesen (11 százalék) értettek teljesen egyet az állítással, közel harmaduk (29 százalék) részben egyetértett, harmaduk (31 százalék) részben nem értett egyet, és a nyelvtanulók közel harmada (29 százalék) egyáltalán nem értett egyet.

3. táblázat

A szociokulturális orientáció fontossága a nyelvtanulók véleménye szerint ($n = 453$)

Állítás	Egyáltalán nem értek egyet	Részben nem értek egyet	Részben egyetértek	Teljesen egyetértek	Átlag érték
Azért fontos angolul/németül tanulnom, mert így megismerhetek más kultúrákat és népeket.	12%	20%	48%	20%	2,8
Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy megérthessem az angol/német nyelvű filmeket, videókat TV- és rádióműsorokat.	21%	24%	41%	14%	2,5
Azért fontos angolul/németül tanulnom, mert segít, hogy minél többet megtudjak az angolszász/német kultúráról és világról.	28%	30%	30%	12%	2,3
Azért fontos angolul/németül tanulnom, hogy megérthessem az angol/német nyelvű dalszövegeket.	29%	31%	29%	11%	2,2

Összehasonlítva az angol és a német nyelvet tanulók véleményét megállapítható, hogy a táblázatban szereplő második, harmadik és negyedik állításokról másképp vélekedett a két csoport. Az angol nyelvet tanuló középiskolások fontosabbnak tartották az idegen nyelvű filmek, videók, tv- és rádióműsorok megértést, mint a német nyelvet tanulók, az angolosok közel ötöde (17 százalék) értett egyet teljesen az állítással és több mint fele (51 százalék) részben, míg a németesek csupán tizede (10 százalék) értett egyet teljesen az állítással közel harmaduk (28 százalék) pedig részben. A vélemények átlagértéke 2,8 volt az angol és 2,1 a német nyelvet tanulók esetében. Hasonlóan az előző véleményhez az angol nyelvet tanuló válaszadók számára lényegesebb volt az angol nyelvű dalszövegek megértése, mint német nyelvet tanuló társaik esetében. A megkérdezettek közül néhányan (14 százalék) értettek teljes mértékben egyet az állítással, és a kutatásban résztvevők több mint harmada (36 százalék) részben egyet értett, ezzel szemben a német nyelvtanulók közül kevesen (7 százalék) értettek egyet teljes mértékben és ötödük (19 százalék) részben. A vélemények átlagértéke 2,5 volt az angol és 1,9 a német nyelvet tanulók esetében. Ezzel ellentétben a német nyelvet tanuló középiskolások gondolták fontosabbnak, hogy minél többet megtudjanak a német kultúráról és a világról, az angol nyelvet tanuló diákok pedig kevésbé tartották ezt lényegesnek. Véleménykülönbségüket jól tükrözi válaszaik átlagértéke, amely a németesek esetében 2,4 volt, az angolosoknál 2,1. Azonban a más kultúrák és népek megismeréséhez kapcsolódó állításra vonatkozó vélemények nagyon hasonlóak a két nyelvtanulói csoport esetében.

Ha összehasonlítjuk a hét állítással kapcsolatos véleményeket, látható, hogy a válaszadók véleménye szerint a műveltség az elsődleges motivációs tényező az idegennyelvtanulás kapcsán, fontossági sorrendben ezt követi a más népek és kultúrák megismerése; a több idegennyelv-ismerete; az idegen nyelvű filmek, videók tv- és rádióműsorok megértése; és a tanult idegen nyelv kultúrájának megismerése. A megkérdezettek legkevésbé fontosnak az angol/német nyelvű könyvek, magazinok és újságok olvasását; és az angol/német nyelvű dalszövegek megértését tartották. A két nyelvtanulói csoportot összehasonlítva elmondható, hogy az angol nyelvet tanulók motiváltabbak, mint a német nyelvet elsajátítók. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a vizsgálatban részt vett középiskolások fontosnak tartják a nyelvtanulást, gondolnak a jövőjükre, készülnek a továbbtanulásra, érdeklődőek, nyitottak és motiváltak más kultúrák iránt. Továbbá látható az is, hogy mivel a válaszadók szociokulturális orientációja jelentős, ezért magasabb szintű nyelvtudás elérésére vágnak.

A jelen kutatás eredményeit összehasonlítva a Richard Clément, Dörnyei Zoltán és Kimberly Noels által végzett vizsgálattal elmondható, hogy mindkét vizsgálatban jelentős volt a válaszadók szociokulturális orientációja és leginkább más kultúrákat és népeket szerettek volna megismerni a résztvevők. Azonban különbséget is tapasztalunk a két kutatás eredménye között, mert jelen kutatásban a megkérdezettek tudásorientációja – különös tekintettel a műveltebb emberré válás tekintetében – magasabb értéket mutatott, mint szociokulturális orientációjuk, ez pedig eltér a Richard Clément, Dörnyei Zoltán és Kimberly Noels által végzett vizsgálat eredményétől.

6. Összegzés

A tanulmány első része a kutatás elméleti hátterét és a témához kapcsolódó vizsgálat eredményeit mutatta be. A második részben az angol és német nyelvet tanuló középiskolások körében végzett empirikus kutatás részeredményeit ismerhettük meg. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy a vizsgálatban részt vett diákok fontosnak tartják a nyelvtanulást, számukra a műveltség az elsődleges motivációs tényező, de kiemelkedő szerepet játszik más népek és kultúrák megismerése és több idegen nyelv elsajátítása is. A kutatásból azt is

megtudtuk, hogy az angol nyelvet tanulók esetében a két motivációs kérdéskörhöz tartozó állítások legtöbb esetben jelentősebb motivációt mutattak az angol nyelvet tanuló középiskolások esetében, mint a német nyelvet tanulók körében.

Bibliográfia

BABBIE 2001

Earl BABBIE: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó, 2001.

BÁRDOS 2000

BÁRDOS Jenő: *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.

BROWN 1994

Douglas BROWN: *Principles of Language Learning and Teaching*. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall Regents, 1994.

CLÉMENT–DÖRNYEI–NOELS 1994

Richard CLÉMENT–DÖRNYEI Zoltán–Kimberly NOELS: Motivation, self-confidence and group cohesion in the foreign language classroom. *Language Learning* 44. 1994, 417–448.

DÖRNYEI 2001

DÖRNYEI Zoltán: *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

MACKEY–GASS 2005

Alison MACKEY–Susan GASS: *Second Language Research: Methodology and Design*. London, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005.